

Összefoglaló

Kiss József

Fajvédelemtől a nemzeti demokráciáig

Bajcsy-Zsilinszky Endre politikai tervei a trianoni Magyarország megújulására
(1918-1932)

Bajcsy-Zsilinszky Endre (1886-1944) a XX. századi magyar történelem meghatározó politikai egyéniségeinek egyike. Pályafutása összekapcsolódik az első világháború és a hazai forradalmak után keletkező Horthy-rendszer történetével.

Bajcsy-Zsilinszky politikai pályafutása élénken foglalkoztatta kortársait és a XX. század második felének történetírását.

Történeti értékelésének alaphangját az *idealizáló felfogás* határozza meg. Kisebb (4-6 éves) szakaszokra bontható pályafutása egyenes vonalúan ívelt a jobboldali radikalizmustól – a nemzeti demokrácián keresztül – a társadalmi progresszióval való összefogásig. Az idealizáló felfogást képviselő szerzők szerint Bajcsy-Zsilinszky a 20-as évek elején nem rendelkezett kiforrott világnézettel és a koherens nemzeti kibontakozási programmal. Ez a felfogás a Bajcsy-Zsilinszky életmű feltárásában aránytalanságokhoz vezetett. A kutatások pályafutásának 1928 utáni időszakára koncentrálnak.

A pályakép ilyen interpretálásával szemben dokumentálható, hogy Zsilinszky az 1910-es évek végétől koherens magyarságvédő, a jobboldal radikális modernizációs programmal rendelkezett (frontideológia, *Nemzeti újjászületés és sajtó*). A 20-as évek végén a fajvédő mozgalommal, de nem a fajvédő gondolattal szakított. Politikai nézeteinek változása hosszabb időszakot ölel fel. Pályafutása két szakaszra bontható, az 1918-ban kezdődő és a 30-as évek közepéig tartó, a fajvédelemtől a nemzeti demokráciáig ívelő periódusra, illetve a 30-as évek közepe tájától a haláláig tartó, a nemzeti függetlenségért, a duna-völgyi népekkel való együttélés megteremtésért, az ország polgári demokratizálásáért vívott küzdelem időszakára.

A szlovák-magyar deklasszálódó dzsentrí családból származó Bajcsy-Zsilinszky a háborús nemzedék képviselője. Életében és karrierében nagy törést okozott a világháború. A frontélmények, a háború kimenetele, a forradalmak súlyos lelki tehertétel számára és rádöbbenik: a magyar tőkés fejlődés egyoldalúsága, a hazai „gyorskapitalizmus” sodorta válságba az országot. A dualizmus a századelőre válságba jutott. A *föld- és a választójogi* kérdés, a *közjogi problémák*, a *nemzetiségi kérdés*, továbbá a *munkás-*, a *zsidó-*, és a

dzsentrikérdés sürgős megoldást igényeltek, de az éleződő nemzetközi helyzet és a háború következtében a Horthy-korszakban is megoldásra váró problémák maradtak.

Bajcsy-Zsilinszky függetlenségi nacionalista, agrárius és újkonzervatív eszmékre épülő jobboldali radikális modernizációs törekvések vezéregyénisége. Nemzedékben s nem rövid politikai ciklusokban gondolkodó, optimista szellemű reformelképzelései a magyar történelem válságos időszakaiban – első világháború, forradalmak, ellenforradalom és Trianon, 1929-33-as gazdasági válság, második világháború – keletkeztek. A nemzeti és az agrár(szociális) gondolat központú kitörési lehetőséget kínáltak.

Az első ilyen szellemi konstrukció, amelynek a kimunkálásában közreműködött, a *frontideológia*, amely militáns, jobboldali radikális nemzeti program az első világháború második felében (1917-1918). A fajvédő program „elővázlata”. Szakít a dualista parlamentáris viszonyokkal, a modernizációs törekvéseit diktatórikus eszközökkel akarja megoldani. Föld- és szociálisreformot, a politikai jogok kiszélesítését hirdeti, fellép a nagybirtok és a nagytőke ellen.

1917 nyarán csatlakozik a *Budapesti Hírlap* köré tömörülő jobboldali radikálisokhoz. Közreműködik a Területvédő Liga és a Magyar Országos Véderő Egylet munkájában, 1919 nyarán a *Szegedi Új Nemzedékben* elkezdí a jobboldali radikális fajvédő program kifejtését.

A 20-as évek első felében nyílt, titkos és féltitkos szervezkedésekben tevékenykedik. Lapszerkesztő, nemzetgyűlési képviselő. A fajvédő gondolat kimunkálója és propagandistája. Önálló programalkotó tevékenységének első ’terméke’ a *Nemzeti újjászületés és sajtó* című sajtópolitikai tanulmány, amely egy militáns, etatista, államberendezkedés tervezete.

A mű nagy történelmi összefüggések között vizsgálja az aktuális eseményeket (felbomlása, háborús vereség, forradalmak és ellenforradalom, béke-előkészületek). A gazdaság agrárius fejlődési pályára állítását és a birtokrendezést és merkantil tőke korlátázását követeli. Az elképzelése a hadsereget – diktatórikus állam - állítja a hatalom középpontjába. Az állam irányításában a keresztény-nemzeti középosztály juttatná vezető szerephez. A parasztság politikai jogai kiszélesednek, s felemelkedése elől elhárulnak az akadályok. A nemzeti alapra helyezkedő munkásosztály számíthat a rendszer támogatására (munkahelyi biztonsági és egészségvédelem, szociális törvényalkotás).

Megoldást keres a földkérdésre és a zsidókérdésre. Gazdasági szempontból sürgeti a fellépést a zsidó nagytők és a zsidó kézen lévő sajtó ellen.

Bajcsy-Zsilinszky a 20-as évek elején résztvevője a Bethlen és a fajvédők vitájának, ami miatt az államkölcson felvételérők folyó tárgyalások időszakában a fajvédők kilépnek a kormánypartból.

A fajvédők belső erőforrásokra alapozták a gazdaság helyreállítását. Bethlen szerint a népszövetségi támogatással érkező államkölsönből rendezhetők az ország zilált pénzügyei, bevezethető a pengő és elindítható a gazdasági szerkezetváltás.

Zsilinszky a fajvédők, illetve a jobboldali radikális tábor marginalizálásától és látva az egységes párti kisgazda csoport kiszolgáltatott helyzetét - keresztény-nemzeti, kisgazda, fajvédő összefogásra szólított fel. Az összefogás középpontjába a parasztság gazdasági, szociális, kulturális felemelése állt, háttérben viszont a kormány gyöngítése és átalakításának kikényszerítése húzódott meg. A kísérlet megbukott.

Az Egységes Pártból történő kilépés után Bajcsy-Zsilinszkynek nincsenek illúziói. A bethleni konszolidáció nem tart igényt, sem a fajvédők, sem az ő szolgálataira. Néhány évig még ismert közéleti szereplő, 1928 tavaszától az *Előőrsöt* szerkeszti.

Az 1927-es Ady-vitát követően elmélyülnek a kapcsolatai az ifjúsági szervezetekkel és a bontakozó népi mozgalommal. A feltörekvő ifjúság Bajcsy-Zsilinszkyhez hasonló kérdéseket vet fel az ország helyzetére, az agrárkérdésre vonatkozóan. Vizsgálják a dunai népek kapcsolatát. Problémalátásuk termékenyítően hatott Bajcsy-Zsilinszky gondolkodására. Az *Előőrs* szellemi arculatában és a nemzeti radikális programban is tükröződik.

Bajcsy-Zsilinszky a 20-as évek végén az ország nemzetközi helyzetének értékelését összeköti a „bethleni államrend” kritikájával.

Célkitűzései és a korábban született írásaiban képviselt gondolatok között soka hasonlóság. A fajvédő időkből ismert problémákat - nemzeti egység, magyar a világ első katonája, földreform, „bankokrácia” elleni fellépés, revízió - állítja a középpontba. A Bethlen-kormány szociális érzéketlensége, mezőgazdaság-ellenes gazdaságpolitikája és a húszas éveken végighúzódó agrár értékesítési válság miatt továbbra is nemzeti és az agrár(szociális) gondolat összehangolt megoldására tesz kísérletet.

A formai hasonlóságok mögött komoly tartalmi különbségek vannak. A gazdasági válság miatt nem a nemzeti gondolat kap prioritást elképzelésében, hanem az agrár(szociális) kérdés. A 20-as-30-as évek fordulójától Bajcsy-Zsilinszky „belülről építkezik”. A „nemzeti társadalom” gazdasági gyarapodásától, a szociális viszonyok javulásától, erkölcsi, szellemi és politikai „újjászületés”-től várja az ország nemzetközi pozícióinak javulását.

A parasztság helyzetének rendezését egy összehangolt reformfolyamat részének tekinti.

Bajcsy-Zsilinszky a fajvédőkkel történt szakítás óta készült a pártalakításra. A Nemzeti Radikális Párt programja harmadikutas politikai program: a nyugati polgári demokrácia és a totalitárius rendszer tagadására alapozott, paraszti bázison létrejövő állam és

politikai rendszer tervezete. Bajcsy-Zsilinszky második modernizációs elképzelése, amely a *nemzeti társadalom, nemzeti állam, nemzeti demokrácia* gondolatok köré csoportosítva vizsgálja modernizáció feltételeit.

A *nemzeti állam* keretei biztosítja a magyarság jövőjét. A nemzeti állam politikai és a gazdasági kiegyensúlyozó szervezet. Az egyes termelő ágazatok és társadalmi csoportok tevékenységét, a törvényhozás, a kormányzati szervek, a helyi és megyei önkormányzatok, valamint szakmai érdekképviseltek munkáját hangolja össze.

A nemzeti állam és a nemzeti demokrácia problémáját összekapcsolja. Értelmezésében a demokrácia történelmi képződmény. *Gyakorlat*: sajátos *konszenzusteremtő* és *egyenlősítő* folyamat. *Eszme*: áthatja az alkotmányt, a törvényhozók és az autonóm intézmények működését. Bajcsy-Zsilinszky önmagát demokratikusan gondolkodó és cselekvő magyarnak tekinti.

A korabeli politikai áramlatok és politikai pártok közül a Nemzeti Radikális Párt rendelkezett olyan programmal, amely felölelte az agrárkérdés egészét. Az agrárkérdés megoldását tartalmazó javaslatai tartalmazzák a legtöbb előremutató elemet.

Az agrárpolitika célja a telepítéssel egybekötött birtokreform. A birtokreform hárommillió hold földet akar a rászorulóknak kiosztani. A földreform demokratikus jellege és nagybirtok-ellenessége tükrözi i, hogy az ezer holdon felüli „magán, egyházi és községi birtokokat”, valamint a hitbizományokat felszámolná. Bajcsy-Zsilinszky elsősorban a falusi nincsteleneket és a törpebirtokosokat akarja földhöz juttatni, emellett életképes kis- és középbirtokosokat akar létesíteni.

A nemzeti radikalizmus *haladó* és *konzervatív*, illetve *reális* és *irreális* elemeket tartalmaz. A nemzeti állam elképzelés az újkonzervatív organikus fejlődéskoncepción alapul. A polgári liberális és a marxista osztályuralommal szembeállítja a tradicionálist, az egyénnel a hivatásrendek jogait és kötelességeit. Így akarja hagyományörző parasztságot és a vele szoros lelki-szellemi egységben élő középréteget vezető szerephez juttatni.

A reális és irreális elemek keveredése az olasz korporatív szisztéma és a magyar történelmi alkotmányosság sajátos ötvözéséből, részben pedig a program részletességéből (túlszabályozás) fakad.

Bajcsy-Zsilinszkynek a jövő magyar társadalmi-politikai berendezkedésére vonatkozó elképzelése progresszív elemeket is tartalmaz. Ezek közül legjelentősebb az általános és titkos választójog, a polgári szabadságjogok („szabad gondolatközlés”, „szabad szervezkedés”), amelyek az 1930-as években komoly politikai mozgósító erővel bírtak Magyarországon.